

**МУСТАҚИЛЛИКНИНГ ДАСТЛАБКИ ЙИЛЛАРИДА
СОҒЛИҚНИ САҚЛАШ СОҲАСИНИНГ РИВОЖИ
(СУРХОНДАРЁ МИСОЛИДА)**

<https://doi.org/10.53885/edinres.2022.8.08.004>

Хўжаназаров Абсалом Зиядуллаевич,

*Термиз давлат университети Фўқаролик жамияти кафедраси
катта ўқитувчиси*

Аннотация. Ушбу мақолада Сурхондарёда ижтимоий соҳа тармоқларидан бири бўлган соғлиқни сақлаш соҳасида олиб борилган кенг қамровли ислоҳотлар баён этилган. Шунингдек, мақолада қишлоқларда аҳоли саломатлигини тиклаш ва тиббиёт соҳасининг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш борасида амалга оширилган айрим чоратadbирлар ҳамда ўзгаришлар ҳақидаги маълумотлар таҳлили ҳам ўз ифодасини топган.

Калит сўзлар: тиббий соҳа, соғлиқни сақлаш тармогидаги ислоҳотлар, қишлоқ аҳолиси саломатлиги, тиббий хизмат, амбулатория, поликлиника, даволаш-профилактика муассасалари.

**РАЗВИТИЕ В СФЕРЕ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ В ПЕРВЫЕ
ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ (НА ПРИМЕРЕ СУРХАНДАРЬИ)**

Хужаназаров Абсалом Зиядуллаевич,

*старший преподаватель кафедры Гражданского общества
Термезского государственного университета*

Аннотация. В данной статье описаны комплексные реформы, проведенные в сфере здравоохранения, которая является одной из отраслей социальной сферы в Сурхандарьинской области. Также в статье содержится анализ некоторых мероприятий и изменений, осуществленных для восстановления здоровья населения в селах и укрепления материально-технической базы медицинской сферы, также отражена анализы сведений об этих изменениях.

Ключевые слова: медицинская сфера, реформы в системе здравоохранения, здоровье сельского населения, медицинское обслуживание, амбулатория, поликлиника, лечебно-профилактические учреждения.

**DEVELOPMENT IN THE SPHERE OF HEALTH IN THE FIRST
YEARS OF INDEPENDENCE
(ON THE EXAMPLE OF SURKHANDARYA)**

Khuzhanazarov Absalom Ziyadullaevich,

Senior Lecturer, Department of Civil Society, Termez State University

Abstract. This article describes the comprehensive reforms carried out in the healthcare sector, which is one of the branches of the social sphere in the Surkhandarya region. The article also contains an analysis of some of

the activities and changes carried out to restore the health of the population in the villages and strengthen the material and technical base of the medical sphere, and analyzes of information about these changes are also reflected.

Keywords: medical sphere, reforms in the healthcare system, health of the rural population, medical care, outpatient clinic, polyclinic, medical institutions.

Кириш. Мустақиллик йилларида Ўзбекистонда тиббиёт тизими соҳасида катта муваффақиятларга эришилмоқда. Жумладан, тиббиёт тизимини ташкил этиш масаласида Сурхондарё вилоятида ҳам сўнгги йилларида яхши натижалар кузатилмоқда. Тиббиёт соҳасининг моддий-техник таъминоти соҳасида давлат аҳамиятига эга бўлган тиббиёт мустақиллиги қўлга киритилишига алоҳида эътибор қаратилмоқда. Ҳозирда мамлакатимиздаги тиббиёт соҳасидаги ўзгаришлар ва бу борада амалга оширилаётган ислохотлар мақола мавзусининг асосини ташкил этади.

Тадқиқот методологияси. Мақолада умумий қабул қилинган усуллар-тарихий таҳлил, қиёсий таққослаш, хронологик кетма-кетлик тамойиллари асосида Сурхондарё вилоятида тиббиёт соҳасида амалга оширилган ислохотларнинг хусусиятлари, аҳоли саломатлигини тиклаш ва тиббиёт соҳасининг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш борасида амалга оширилган айрим чора-тадбирлар ҳамда ўзгаришлар баён этилади.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили. Мақола учун бирламчи маълумотларни Сурхондарё вилоят ҳокимлигининг жорий архиви материалларидан иборат ҳужжатлар ташкил этади. Шунингдек, “Сурхондарё вилоятининг ижтимоий ривожланишидаги айрим кўрсаткичлар таҳлили (1991-2000 йиллар)” ва “Сурхондарё вилоят ҳокимлиги Иқтисодиёт ва статистика бошқармаси” нинг статистик тўплам материалларидан ҳам фойдаланилди.

Таҳлил ва натижалар. Мамлакатимизда мустақилликнинг дастлабки йилларида Сурхондарёда қишлоқ аҳолисига берилаётган тиббий ёрдам ҳали сифатли ва юқори даражада эмас, болалар ва оналар ўлими юқорилиги, юқумли ва сил касалликлари ҳамда ногиронлар сонининг ўсаётганлиги қайд этилди. Айниқса, сил касаллигининг кўпайиши, оилавий касалланиш қишлоқ аҳолиси орасида меъда-ичак, камқонлик, асаб, таянч бўғин, тери ва бошқа касалликлар мавжуд эди. Республика қишлоқ аҳолисининг 90-95 фоизида камқонлик касаллигининг ҳар хил турлари борлиги, болаларнинг 45-50 фоизида витамин етишмовчиликлари аниқланганди [1].

Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлигининг ташаббуси билан 1994 йилнинг 30-31 май кунлари Андижон вилоятида тиббиёт ходимлари анжумани бўлиб, унда бозор муносабатларига ўтиш даврининг энг долзарб муаммоларидан бири «Қишлоқ аҳолисига тиббий хизмат кўрсатишнинг сифати ва маданияти, савияси, самарасини янада

ошириш масаласини» кўриб чиқиб, муҳокама қилинди. Ушбу анжуманда Сурхондарё вилояти шифокорларидан вакиллар иштирок этиб, фикрлар алмашилди.

Мавжуд камчилик ва муаммоларни бартараф этиш чоралари кўриб чиқилди. 1994 йилда Республика миқёсида 163 та, вилоятларда марказий шифохонасида 26 та, 451 та туман ва қишлоқ участка шифохонасида фаолият кўрсатаётганлиги қайд этилди. Ҳар йили касалхоналарда даволаниб чиқаётган беморларнинг 58-59 фоизи қишлоқ аҳолисини ташкил этди. Уларнинг 70 фоизга яқини марказий туман, қишлоқ ва участка шифохоналарида даволанган. 1993 йилда қишлоқ амбулаторияларига бўлган қатнов 20,6 млн. кишига етди [1, Б. 20-21].

Мустақилликнинг дастлабки йилларида вилоят тиббиёти инфратузилмасини яхшиланишига ҳам эътибор қаратилиб, аҳолига тиббий хизматни кўрсатиш, янги замонавий билимга эга тиббиёт ходимлар билан таъминлаш, касалхоналарни замонавий талаб даражасида қуриш, етарли дори-дармон, тиббиёт асбоб-ускуналари билан таъминлаш бўйича муҳим тадбирлар ишлаб чиқилди.

Натижада 1995 йилдан вилоятда тиббий хизмат кўрсатиш яхшилана бошланди. Даволаш масканлари сони ошиб, шифохоналардаги ўринлар сони вилоятда 19 та касалхонада 2100 ўринга етди. Жумладан, Денов туманида 4 та касалхонада 350 ўрин, Шўрчи туманида 2 та касалхонада 400 ўрин, Шеробод туманида 2 та касалхонада 480 ўрин, Қумқўрғон туманида 3 та касалхонада 490 ўрин, Жарқўрғон туманида 3 та касалхонада 520 ўрин, Бойсун туманида 2 та касалхонада 280 ўрин мавжуд эди. Уларда аҳолига тиббий хизматлар кўрсатилди ва касалхоналар замонавий қайта таъмирланиб, янги тиббий асбоб-ускуналар билан жиҳозланди [2, Б.284].

Мустақилликнинг дастлабки йилларида аҳолига сифатли ва талаб даражасида тиббий ёрдам кўрсатиш бўйича вилоят ҳокимлиги соғлиқни сақлаш ташкилот ва муассасалари томонидан бир қатор ишлар амалга оширилди. 1996 йил Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг №882-сонли Қарори вилоят соғлиқни сақлаш масаласида муҳим аҳамиятга эга бўлди. Қишлоқ инфратузилмасини ривожлантириш соҳасидаги ҳукумат қарорини бажара бориб, яхши натижаларга эришилди. 1996 йилнинг ўзида 13 та ўрнига 16 та янги типдаги қишлоқ даволаш пункти қурилди. Дастурда белгиланганидан ташқари, Ангор туманида 2 та қишлоқ даволаш пункти фойдаланишига топширилди [3, Б. 6].

Вилоятда 1997 йилда 109 та соғлиқни сақлаш соҳасига хизмат қилувчи касалхоналар бўлиб, даволаш ўринлари сони 8784 тага етди. Вилоятда 10 минг аҳолига ўртача 59,6 касал ўрни тўғри келди. 1997 йилда 6 та қишлоқ врачлик амбулаторияси ва 16 та қишлоқ врачлик пунктлари қуриб ишга туширилди. 1997 йилда вилоятда 10 минг аҳолига хизмат кўрсатувчи амбулатория-поликлиника марказлари ташкил этилди. Бу марказлар 88,4 ўринга мўлжаллангандир [4, Б.19]. 1996 йил Бойсун туманида 100 ўринли амбулатория-поликлиникаси

ва 30 ўринли янги даволаш касалхонаси; Жарқўрғон туманида 150 ўринли амбулатория поликлиникаси; Қумқўрғон туманида 100 ўринли амбулатория поликлиникаси; Шеробод туманида 50 ўринли амбулатория поликлиникаси ва 100 ўринли касалхона; Шўрчи туманида 50 ўринли амбулатория поликлиникаси қуриб ишга туширилди. Умуман шаҳарларда аҳолига хизмат кўрсатиш бўйича соғлиқни сақлаш муассасалари 1997 йили Термиз шаҳрида 4 та, Денов шаҳрида 4 та, Бойсун туманида 2 та, Жарқўрғон туманида 2 та, Қумқўрғон туманида 3 та, Шеробод туманида 3 та, Шўрчи туманида 3 тани ташкил этган [4, Б.25-26].

Тиббий хизмат кўрсатиш асосини давлат таъминотидаги муассасалар ташкил этди. Шу билан бир қаторда, пулли тиббиёт ёки суғурта тиббиёти имкониятлари кенгайтирилди. Аҳолига сифатли ва талаб даражасида тиббий ёрдам кўрсатиш бўйича, вилоят ҳокимлигининг соғлиқни сақлаш ташкилот ва муассасалари томонидан бир қатор ишлар амалга оширилди. Қишлоқ инфратузилмасини ривожлантириш соҳасидаги ҳукумат қарорлари бажарилиб, тиббиёт масканларининг сони ва салмоғи ўсиб борди.

Мустақилликнинг дастлабки ўн йилликларида Ўзбекистонда тиббиётнинг кўпгина соҳаларида, кўплаб соғлиқни сақлаш муассасалари, Тошкент давлат тиббиёт институтининг бош ўқув биноси ва Республика болалар касалхонаси, Семашко номидаги шифохона, кўп соҳали болалар касалхонаси, микрохирургия, буйрак, юрак, ўпка хирургияси марказлари қурилди. 1998 йилга келиб, Ўзбекистонда 1250 касалхона, 177 даволаш ҳамда амбулатория поликлиника муассасаси, 6288 фельдшерлик-акушерлик маркази, 220 санатория-эпидимиология станцияси, 1900 дан ортиқ дорихоналар аҳолига хизмат кўрсатди [5, Б. 21].

Вилоятдаги касалхоналардаги ўринлар сони бўйича 1998 йилда, жами ўринлар сони ва ҳар 10 минг кишига ўртача Термиз шаҳрида жами ўринлар сони 450 та, ҳар 10 минг кишига ўртача 39,1 ўрин, Денов шаҳрида жами ўринлар сони 400 та, ҳар 10 минг кишига ўртача 65,9 ўрин, Бойсун туманида жами ўринлар сони 330 та, ҳар 10 минг кишига ўртача 45,8, Жарқўрғон туманида жами ўринлар сони 205 та, ҳар 10 минг кишига ўртача 40,3, Қумқўрғон туманида жами ўринлар сони 212 та, ҳар 10 минг кишига ўртача 44,5, Шеробод туманида жами ўринлар сони 225 та, ҳар 10 минг кишига ўртача 51,4, Шўрчи туманида жами ўринлар сони 215 та, ҳар 10 минг кишига ўртача 35,4 касалхона ўринлари тўғри келган [4, Б. 124].

Сурхондарё вилоятида соғлиқни сақлаш ишлари 1999-2000 йилларда янада яхшиланиб борди. 1999 йилдан Сурхондарё вилоятида 63 та тиббиёт муассасаси нодавлат секторда фаолият кўрсатиб, ушбу даволаш профилактикасининг 19 таси ўзини-ўзи маблағ билан таъминлади [6].

Юқорида келтирилган маълумотлар таҳлили кўра, вилоят, туман ва шаҳарларида тиббий хизмат кўрсатиш замонавий асосда ташкил этилганлигини кузатиш мумкин. Масалан, Бойсун шаҳрида аҳоли соғлиқни сақлаш масаласида ибратли ишлар қилиниб, кенг тармоқли

даволаш усуллари жорий этилди. Бойсун шаҳрида аҳолига хизмат кўрсатиш учун 1998 йил 2 та касалхонада 90 та врач, 250 та ўрта тиббиёт ходимлари бўлиб, касалхоналардаги ўринлар сони 150 тани ташкил этган. Шаҳарда тез ёрдам станцияси, фаолият кўрсатиб, ҳар 10 минг аҳолига 16,3 врач, 61,3 ўрта тиббиёт ходимлари, 27,5 касалхона ўринлари аҳолига хизмат кўрсатган [7, Б.27].

Сурхондарё вилоятининг аҳолисига 1999 йили 290 та амбулатория, поликлиника муассасалари хизмат кўрсатган бўлса, 2000 йилнинг олти ойи ичида бу муассасалар сони 281 тани ташкил этди. Вилоятнинг даволаш профилактика муассасаларида ўринлар сони 9035 та бўлган бўлса, 2000 йилнинг олти ойи ичида 8823 тани ташкил қилди. Шифохоналарда 1999 йили 211 861 бемор даволанган бўлса, 2000 йилнинг олти ойи ичида 142 908 бемор даволанган [8, Б. 374].

2000 йилда соғлиқни сақлаш соҳасида вилоят аҳолисига 91 та касалхона (шу жумладан, 85 таси бюджет, 6 таси бюджетдан ташқари, шундан 5 таси хусусий) хизмат кўрсатди. Вилоят маркази Термиз шаҳрида замонавий тез тиббий ёрдам маркази ҳамда она ва бола маркази қуриб фойдаланишга топширилди. Бундан ташқари вилоят аҳолисига 345 та қуввати бир сменада 19,4 қатновга мўлжалланган врачлик амбулатория-поликлиникалари (шундан 51 таси хусусий, қуввати бир сменада 1,7 қатновга мўлжалланган) тиббий хизмат кўрсатди [8, Б. 375].

Юқорида келтирилган маълумотлар таҳлилига асосланиб, вилоят аҳолисини соғлиқни сақлаш, замонавий даволаш масканларни қуриш, қайта таъмирлаш, даволаш ўринларини янгилаш, хоналарни замон талаби асосида жиҳозлаш соҳасида катта амалий ишлар қилинганлигини кўришимиз мумкин.

2000 йилга келиб янги тиббиёт асбоб-ускуналарни чет элдан олиб келиб, ўрнатиб халққа тиббиёт соҳасини янги усуллари билан хизмат кўрсатиш яхшиланди. Вилоятдаги даволаш муассасалари ва ўринлари сони 2000 йилда вилоятдаги 16 та касалхонада 1885 ўрин, Денов шаҳрида 4 та касалхонада 470 ўрин, Шўрчи туманида 2 та касалхонада 470 ўрин, Шўрчи туманида 2 та касалхонада 510 ўрин, Шеробод туманида 2 та касалхонада 500 ўрин, Қумқўрғон туманида 3 та касалхонада 520 ўрин, Жарқўрғон туманида 3 та касалхонада 545 ўрин, Бойсун туманида 2 та касалхонада 300 ўрин шаҳар аҳолисини соғлиғини сақлашга хизмат қилди [2, Б. 285].

Вилоятда 2000 йил 61 та врачлик қишлоқ марказлари, 91 та касалхоналар, шу жумладан ушбу касалхоналарнинг 85 таси бюджет, 6 таси бюджетдан ташқари, 5 таси эса хусусий бўлиб, аҳолига хизмат кўрсатди [9].

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1996 йил 21 майдаги 182-сонли «Республикада 1999-2000 йилларда қишлоқ ижтимоий инфратизимини ривожлантириш ва Давлат дастури тўғрисида» ва Ўзбекистон Республикаси Президентининг 1998 йил 10 ноябрдаги «Республикада соғлиқни сақлаш тизимини ислоҳ қилиш Давлат дастури тўғрисида»ги фармонида асосан қабул қилинган Вилоят

ҳокимининг 1996 йил 13 июндаги 156-сонли ва 1998 йил 30 ноябрдаги 304-сонли қарорларига мувофиқ, 1996-2000 ва 2001-2005 йилларда қишлоқ ижтимоий инфратизимини ривожлантириш ва соғлиқни сақлаш тизимини ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратилди [10,11].

Вилоятда юқоридаги дастурларга асосан 1996-2005 йиллар давомида 149 та қишлоқ врачлик пунктлари ва 1 та шаҳар врачлик пункти барпо этилди. Шулардан 97 таси янги қурилиш ва 53 таси мавжуд даволаш-профилактика муассасаларини қайта таъмирлаш ҳисобига барпо этилди. Давлат дастури режасига асосан 2005 йили вилоятда 11 та қишлоқ врачлик пунктларини барпо этиш учун давлат томонидан 278 миллион сўм маблағ ажратилиб, қурилиши ишларига 296 миллион 500 минг сўм маблағ сарфланди. Шундан 7 миллион 500 минг сўми асбоб-ускуналар, қаттиқ ва юмшоқ жиҳозлар сотиб олиш учун сарфланди, бундан ташқари «Актет» Халқаро ташкилоти томонидан 18 миллион 100 минг сўмлик таъмирлаш ишлари бажарилди. Жумладан, Ангор тумани «Мустақиллик» қишлоқ врачлик пунктида 6 миллион 200 минг сўмлик, Шеробод тумани Пошхурт қишлоқ участка шифохонасида 4 миллион 700 минг сўмлик таъмирлаш ишларини бажарди. Вилоят аҳолисига ҳозирги кунда 85 та шифохона хизмат кўрсатмоқда, ушбу шифохоналарда ўринлар сони 8625 тани ташкил этди [12, Б. 114].

2005 йилга келиб вилоятда тиббиёт муассасаларнинг сони 90 тани ташкил этиб, ушбу муассасаларнинг 87 таси бюджет ва 8 таси нодавлат маблағлар ҳисобидан фаолият кўрсатди. Вилоят касалхоналарида беморларга хизмат кўрсатиш учун 84,25 бемор ўрни сони бўлиб, ҳар 10 минг кишига 43,7 та бемор ўрини тўғри келган. Шунингдек, 2005 йил вилоятда 360 та врачлик амбулатория, поликлиника муассасалари ва 190 та қишлоқ врачлик пунктлари аҳоли соғлиғини сақлашга хизмат қилди [13, Б. 584].

Шундай қилиб, мустақилликнинг дастлабки йилларида соғлиқни сақлаш тизимида ҳам муҳим ўзгаришлар амалга оширилди. Ушбу ишлар замирида воҳа аҳлининг саломатлигини сақлаш, келажак авлодни соғлом ва баркамол этиб тарбиялашдек хайрли ниятлар мужассамлашган.

Хулоса. Хулоса қилиб шуни алоҳида таъкидлаш мумкинки, мустақилликнинг дастлабки йилларида вилоятда бир қатор тиббиёт муассасалари қуриб фойдаланишга топширилди. Бу даврда, биринчи навбатда, даволаш-профилактика муассасаларининг моддий-техника базасини яхшилашга алоҳида эътибор берилди. Янги қуриб фойдаланишга топширилаётган муассасаларни замонавий тиббиёт жиҳозлари ва ускуналари, дори-дармонлар билан таъминлаш борасида ҳам катта ишлар амалга оширилди.

Юқоридаги қайд этилган маълумотларга асосланиб, мустақиллик йилларида вилоятда тиббиёт соҳасидаги мавжуд хато ва камчиликларни бартараф этиш масаласи ижобий ҳил қилиниб, бозор муносабатларига ўтиш даврида мавжуд шифохоналарнинг иш фаолияти тубдан яхшиланганини кўришимиз мумкин. Энг муҳими аҳолига замонавий тиббий хизмат кўрсатиш жорий этилиб, беморлар учун зарур шарт-

шароитлар яратилиб, дори-дармон ва тиббиёт учун зарур бўлган замонавий техник асбоб ускуналар билан таъминланди. Вилоятдаги шифохоналар тўла қайта таъмирланиб, жаҳон андозаларига мос тиббий хизмат кўрсатиш ташкил этилди. Энг муҳими вилоятда она ва бола саломатлигини ҳимоя қилишга алоҳида эътибор берилди. Давлатнинг бу сиёсати негизда «Соғлом авлод учун» деган олий мақсад турган.

АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Сурхондарё вилоятининг ижтимоий ривожланишидаги айрим кўрсаткичлар таҳлили (1991-2000 йиллар). – Термиз, 2000.
2. Сурхондарё вилояти ҳокимлиги Иқтисодиёт ва статистика бош бошқармаси (1991-2002 йиллар). – Термиз, 2004.
3. Сурхондарё вилояти ҳокимлигининг жорий архиви. Вилоят Кенгашининг I/VI сессияси материаллари (10.01.1997 й.). – Термиз, 1997.
4. Сурхондарё вилоят ҳокимлиги Иқтисодиёт ва статистика бошқармаси (10.01.1998 й.). – Термиз, 1998.
5. Сурхондарё вилояти ҳокимлиги жорий архиви. 1-баённома, 4-ҳужжат, 1999 йил.
6. “Сурхон тонги” газетаси, 2000 йил, 13 феврал, №83-сони.
7. Бойсун шаҳар ҳокимлиги Иқтисодиёт ва статистика бош бошқармаси (20.01.2000 й.). – Термиз, 2000.
8. Турсунов С., Қобилов Э., Пардаев Т., Муртазоев Б. Сурхондарё тарих кўзгусида. – Тошкент: Шарқ, 2001.
9. “Сурхон тонги” газетаси, 2000 йил, 6 январь, №8-сони.
10. Хужаназаров А.З., Алламурастов Ш.А. Система здравоохранения в Узбекистане: проблемы и реформы //Бюллетень науки и практики. – 2021. – Т. 7. – №. 2.
11. Хужаназаров А.З., Алламурастов Ш.А. Реформы в системе здоровья Узбекистана в последние годы //Наука, техника и образование. – 2021. – №. 1 (76). – С. 19-23.
12. Турсунов С., Қобилов Э., Муртазоев Б., Пардаев Т. Сурхондарё тарихи. – Тошкент: Шарқ, 2004.
13. Сурхондарё вилоят Иқтисодиёт бошқармаси жорий архиви (4 китоб). – Термиз, 2006.
14. Хужаназаров А.З., Алламурастов Ш.А. Тиббиётга назар: муаммо ва ечимлар //Взгляд в прошлое. – 2019. – №. 24.